

KULTURVINKELN

GRATIS KULTURMAGASIN

NUMMER 3 • 2017

WWW.KULTURVINKELN.SE

Vaudeville

Utmanar förlegade scenuttryck

Surrealism

Inte så surrealistiskt som man kan tro

Tankeväckande musik

Rapparen Sincraze är inte rädd för att skapa debatt

Kultur • Musik • Teater • Festival • Arrangemang • Bild

I detta nummer av Kulturvinkeln kan du bland annat läsa om Karl-Einar Enarsson som berättar om samiska mattraditioner (sidorna 29-31).

PRODUCERAS
MED STÖD FRÅN

REDAKTION KULTURVINKELN

Redaktör och ansvarig utgivare:

Elin Larsson

Redaktion:Elin Larsson, Bernt Lundqvist,
Marlene Holmgren, Ronnie Berg m.fl.**Skribenter i detta nummer:**Elin Larsson, Ulla-Märta Westman,
Emelie Klein, Ronnie Berg, Mikael
"Big Papa" Bergström, Sally
Danielsson, Tina K, Gunilla Moraeus,
Christopher Jarvis**Fotografer i detta nummer:**Ida Renström, Ulla-Märta Westman,
Bernt Lundqvist, Lola D, Ronnie Berg,
Marlene Holmgren, Fredrik Larsson**Övriga medverkande:**Tina Vesterlund, Hanna Rindeskog,
Jani Perkiö**Foto omslag:**

Marlene Holmgren

Sättning och produktion:

Peter Öberg

Tryck: Tryckeri City, Umeå 2017**Distribution:**Magasinet distribueras på
välsorterade platser runtom i Umeå
med omnejd samt som pdf via
www.kulturvinkeln.se.*Kulturvinkeln produceras av
Kulturens Bildningsverksamhet i
samarbete med Kulturföreningen
Kretsen och finansieras med stöd
av Arvsfonden.**Kulturvinkeln är en politiskt och
religiöst obunden tidning helt
inriktad på kultur.***Kontakt:** info@kulturvinkeln.se
www.kulturvinkeln.se

KULTURVINKELN

De kära återseendenas tid

Även om det verkar vara Newton som gungar vårvaggan har det börjat ljusna, snödropparna slutar falla som tövatten från taken och börjar istället växa ur marken. En och annan hare har skymtats och det ryktas om att det till och med redan grönskar längre söderut. För den som bor i Umeå förblir detta dock än så länge en myt eller är det snarare en saga eller rentav en fantasy? På sidorna 18-19 dammar Emelie Klein av bokhyllan och reder ut begreppen.

En som håller dammet borta från kameran vare sig pendeln lutar åt vår eller vinter är Bernt Lundqvist som i detta nummer utforskar surrealismen medan Ann-Catrine Eriksson, sin vana trogen, reder ut begreppen för oss. På sidorna 24-28 hittar ni det här numrets mest iögonfallande artikel.

På sidan 11 får vi i detta nummer även följa med på vår första spaning med Sally. Detta innan den där haren skuttar vidare till Ronnie Berg som, på sidorna 16-17, introducerar oss inför begreppet but-splaining och därmed sätter ord på ett irritationsmoment även den mest förskonade förmodligen fått stifta bekantskap med åtminstone en gång.

En som inför detta nummer rakat av sig vinterpalsen är D'Artagnan som på sidan 20, med risk för sitt eget liv och hälsa, fortsätter sin undersökande journalistik och i detta nummer

besöker en mansexklusiv organisation med anrika bördor.

Andra som utmanar patriarkatet är Teater Mycel och på sidorna 12-13 besöker vi Vaudeville 2017.

Men våren är inte bara de kära återseendenas årstid vad gäller ljus och grönska utan även festivalerna börjar knoppa och vi besöker i detta nummer både Umefolk, sidorna 21-23, och Samiska veckan, en festival som rymmer tradition såväl som det senaste, och på sidorna 29-31 får vi en återblick i den samiska mattraditionen. Detta innan vi på sidorna 32-35 möter Nils Rune Utsi eller Slincrease som han kallar sig när han står på rapscenen. Allt detta och mycket mer hittar ni i vårt senaste nummer av Kulturvinkeln. Trevlig läsning!

ELIN LARSSON
REDAKTÖR

FOTO: IDA RENSTRÖM

Innehåll i detta nummer:

4. Serier & I korthet • 5. Umenejdens skrivare inspirerar & En bild två dikter
6. Bland kändisar och kungligheter • 7. Min unge vän och förebild • 8. drEAM
9. Revolutionsromantik i Dystopiteå • 11. På spaning med Sally • 12. Kvinnlig
fägring och stolthet intar scenen • 14. K-pop - mer än bara koreansk popmusik
16. Låt mig förklara but-splaining • 18. Fantasy, saga och myt - vad är vad?
20. Anrik organisation firar jubileum • 21. Umefolk i bilder • 24. Surrealism
29. Kokt, rökt, saltat och gahkko • 32. Rap som väcker tankar

Fotboll

av Tina Vesterlund

Livet enligt Sophia

av Hanna Rindeskog

I KORTHET

Årlig snöskulpturtävling avgjord

Den 10 februari var det dags för den årliga snöskulpturtävlingen i Umeå att gå av stapeln. För 26:e gången arrangerades tävlingen

och årets tema var Ålder, visdom och respekt. Åtta lag ställde upp och när omröstningen var avgjord stod lag Apelsin och bidraget ”Go

Green Like Me You Must” som de slutgiltiga vinnarna efter att ha kammat hem såväl de publika rösterna som juryns.

FOTO: ULLA-MÄRTA WESTMAN

UMENEJDENS SKRIVARE

Umenejdens skrivare är en förening för skrivarentusiaster oavsett förkunskaper och kunskapsnivå. Den huvudsakliga verksamheten finns i Umeå men föreningen är öppen för alla som gillar att skriva oavsett var i landet man bor. Bland annat anordnar föreningen skrivartäffar, studiecirklar och ger även ut medlemstidningen Skrivlustan fyra gånger per år. Mer info finns på hemsidan www.umenejdensskrivare.se. Det går även att skicka frågor till umenejdensskrivare@gmail.com.

Trampdressinen

Är du en av dem som minns detta fortskaffningsmedel? Trampdressinen och även pumpdressinen, som dåtidens banarbetare använde för personalförflyttning och besiktning av järnvägsspåren.

Dressinerna var gjorda så att man

snabbt kunde lyfta dem av spåret när ett tåg närmade sig. På den tiden hade trafiken på järnvägen inte den höga hastighet den har i dag.

Skriv ett minne, eget eller det någon berättat för er, om detta fortskaffningsmedel.

**ULLA-MÄRTA
WESTMAN**

MEDLEMSANSVARIG
OCH CIRKELLEDARE
UMENEJDENS SKRIVARE

EN BILD TVÅ DIKTER

Tänkte hinna

Hon ska dö
snart
mycket snart
Tänkte jag skulle hinna
minnas tillsammans
med henne –
en stund

Få veta
att hon är lugn –
för min egen skull...

av Gunilla Moræus

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Tårar i regnet

Tårarna rinner ner för mina kinder
Tårarna blandas med regndropparna
Jag tänker på dig, min vän
Varför skulle just du behöva dö?
Frågan jag ställer som aldrig får svar
Jag har en stor sorg och vrede i mitt inre
En sorg jag kämpar med
Jag vill inte ge upp
Jag vill kunna hantera det svåra
Själsliga sår läks inte med tiden
Man lär sig leva med dem
Det är ett öppet sår att du dog, min vän
Jag önskar vi möts igen
Då tiden inte längre existerar

av Christopher Jarvis

Bland kändisar och kungligheter

Som vanligt har det varit fullt upp för Kulturvinkelns autografjägare Jani Perkiö sedan vi träffade honom senast. Under House of Metal passade han på att få autograf av Peter Tägtgren, frontfigur i Pain, och under Samiska veckan var det Maxida Märaks tur att bli fotograferad med Jani.

– De var trevliga, jag träffade Peter på flygplatsen och Maxida träffade jag efter föreställningen på Väven.

Störst sedan sist är däremot att Jani

ännu en gång lyckats träffa Kung Karl XVI Gustav.

– Det var coolt, jag träffade honom när han kom till Väven och skulle vara med på en konferens.

Jani som tillsammans med en vän träffat kungen en gång tidigare och då fått en gruppbild tillsammans med honom såg till att vara på plats innan kungen så att han kunde fånga upp honom på vägen in till konferensen.

– Jag tänker att han kanske är trött

efteråt och vill iväg så jag såg till att vara där innan. Han var trevlig, det var inga problem att få träffa honom. Det är kul att äntligen ha lyckats få en egen bild med honom.

I samband med att Johan Glans var i Umeå med sin föreställning World tour of the world passade Jani även på att få en bild med stand up-komikern.

– Han var ganska tystlåten och sa inte så mycket. En del är väl så, avslutar Jani.

ELIN LARSSON

LISA EKDAHL

MAXIDA MÄRAK

KUNGEN

PETER "PAIN" TÄGTGREN

JOHAN GLANS

SOPHIE ZELMANI

JANI PERKIÖ

Ålder: 30

Bor: I Umeå

Yrke: Lokalvårdare

Hobby: Umeås mest aktiva autografjägare

Min unge vän och förebild

Att ha en förebild som William Spetz känns inte bara som ett måste utan också som en stor glädje i hjärtat när man tänker på att vi har sådana ungdomar.

Jag och William skrev bloggar sida vid sida på VK (Västerbottens Kuriren). Hans blogg läste, eller snarare såg (videobloggar) jag dagligen. Med tiden kändes det som att William mer och mer blev som en av mina söner. Han var ju så djäkla älskvärd!

Med åren kom vi i kontakt med varandra. Främst då jag blev tillfrågad om att vara tuff, cool och nalta fäntig rag-gare/biker i hans SVT-serie, Williams lista. Under fyra nätter hängde jag och resten av de medverkande instängda i en butik på Böleäng. Fantastiskt trevliga nätter där jag inte bara lärde känna William och hans upptåg utan många andra ungdomar och äldre också för den delen. Många skratt fick vi.

Att William på ett eller annat vis skulle bli en av våra större artister visste jag redan på den tiden då det bara var bloggen han sysslade med. Att han dessutom hade ett stort hjärta fyllt av kärlek till alla människor var lika självklart. Vi jobbade, vid ett senare tillfälle, tillsammans i ett projekt för socialt utsatta människor, lika trevligt.

William hade redan fångat många hjärtan då han fick erbjudandet att vara konferencier på Melodifestivalen förra året. Jag blev glad att han tackade ja, för han var, inte helt otippat, en klippa i den rollen. Efter detta framträdandet blev han än mer populär och en förebild för vår fina ungdom, inte bara i Sverige utan även i hela Norden.

Men William har en annan historia också. Den om hans uppväxt och

hans kärlek till sin mormor vilket han gestaltar i sin nya föreställning: "Mormor jag vet att du är i himlen, men har du tid en timme?". Självklart satt jag och gumman bänkade längst fram i en fylld salong.

Det är en föreställning där William, som är ensam på scen, visar sin saknad och kärlek till mormorn som 2014 dog i kol, 71 år gammal. Det är också en självbiografi som startar med hur hans mamma och pappa hamnade i sängen och fröet William blev sått.

Hela föreställningen blandas med tårar av skratt och sorg. Hela tiden är William helt närvarande och publiken som består av såväl unga som äldre berörs av Williams berättelse som även är lätt att känna igen sig i. Personligen såg jag, i det närmsta, en kopia av mig själv i Williams väldigt öppna berättelse om sin uppväxt och jag blev därför lite extra berörd. Likheter fanns, jag hade min farmor Linnea, som på samma sätt som Williams mormor betydde mycket för honom, betydde enormt mycket för mig. Hon gick också bort under min tuffa tonårspassage.

William hade, liksom jag, en sadistisk gympalärare som alltid fick mig att må dåligt. Man var ju en pingvin på halis, alltid. Detta har William idag tagit till sig på ett bra sätt och gestaltar både på youtube och på scen så att publiken ömsom skrattar och gråter.

FOTO: JOSEFINE BÄCKSTRÖM

Hela föreställningen är fylld av det största allvar som hela tiden växlar mellan humor och ironi. Stunderna då skratten fyllde salen hördes min gumma mest tror jag. Hon låg dubbelvikt nära golvet varför mina skratt också många gånger var riktade till henne. Då föreställningen närmade sig slutet och mormor Ullas andetag blev för tunga för henne, dödsögonblicket, så torkade alla tårarna tillsammans med William samtidigt som vi kände hur viktigt det är att älska varandra och vara rädda om varandra. Livet är något vi ska ta vara på, här och nu.

**MIKAEL
"BIG PAPA"
BERGSTRÖM**

WWW.BIGPAPA.SE

Dueling Divas

Namaste

Liberation
from a stolen
revolution

drEAM

Kulturvinkeln besöker en elektroakustisk konsert under Midvinterfestivalen i Piteå

drEAM innehåller uruppföranden av verk skrivna av elever från Musikhögskolan. Alla stycken framförs via surroundsystem samt en solist på scenen, då de är skrivna för att förena förinspelad (så kallad "tape") och levande musik.

drEAM – stycke för stycke

Eclipse – stämningsfullt stycke för tape och piano med trolsk ambiens. För tankarna till kusliga miljöer med en känsla av sorg, som en skog vars ståtliga träd dukar under för vinterns intåg.

Stimulation no. 1 – experimentellt stycke för tape och elgitarr, inspirerat av kompositörens tinnitus. En spännande olustighet som smyger sig på och stiger i intensitet så sakta att man knappt märker det tills det nått överväldigande nivåer; säkert en liknande känsla som envis tinnitus kan injaga.

Namaste – meditativt stycke för tape och violin som inbjuder publiken till självhypnos. Publiken ombeds sluta ögonen och omfamnas av såväl den välspelade violinen som den ljuvt drömande tapestämmen.

Instinkt – ljudkonstnärligt stycke för tape och röst inspirerad av Edith Södergrens dikt med samma namn samt av de många förunderliga ljud som den mänskliga kroppen avger. Den tonsäkra sångarens operatiska röst tillsammans med texten om kroppens bräcklighet ger ett visst intryck av klassisk tragedi och memento mori – kom ihåg att du ska dö.

Dueling Divas – intensivt stycke för tape och flöjt som skildrar en övande flöjtists

försök att överrösta sopranen i övningsrummet bredvid. Svindlande spänning på det vis som endast ett stycke med glimten i ögat kan åstadkomma.

Liberation from a stolen revolution – dramatiskt stycke för tape och seaboard med en dystopisk bakgrundsberättelse som får sin upplösning i styckets slut. När det är över känns det som att man inte bara varit på konsert utan på bio i den stora salongen. Mer om detta stycke kan du läsa på sidan 9.

Finalissimo – mäktigt stycke för tape och orgel, som mixar moderna trumljud med den gigantiska orgeln i salen till god effekt. En utmärkt och naturlig avslutning på konserten, och en önskan som går i uppfyllelse efter att ha sneglat på den gigantiska orgeln i salen under kvällens gång.

TINA K.

Finalissimo

Revolutionsromantik i Dystopiteå

Kulturvinkeln möter Robin Lilja – student på Musikhögskolan i Piteå, kompositör och projektledare för konserten drEAM som ägde rum under, och i samverkan med, Midvinterfestivalen.

Hur kom konserten till?

– Arrangörer är vi som studerar första året på kandidatutbildningen i komposition: Fredrik Ekenvi, Oskar Lidström, Erik Hedlund, Michelle Pettersson och så jag. Vi har samverkat med Midvinterfestivalen. Initiativet kom dock från lärarna, det hör till utbildningen att vi som går första året på kompositionsutbildningen arrangerar en konsert. I detta fall bestämdes det att denna konsert skulle vara för just solist och tape, alltså förinspelad musik, och att det skulle finnas tillgång till fyra högtalare för surroundmöjlighet. Förutom det hade konstnärerna inga begränsningar eller riktlinjer. Det gav upphov till en enorm kreativ bredd!

Robin har sedan tidigare haft med arrangerande av konserter att göra och utmaningen för honom har främst varit att hitta balansen i sitt ledarskap.

– Om jag tar på mig för mycket ansvar och fixar för mycket så finns risken att mina klasskompisar inte får lära sig det vi skulle lära oss, nämligen att arrangera en konsert. Att arrangera handlar inte om att göra specifika uppgifter utan om att veta vad som ska göras och se till att någon gör det. Första gången jag arrangerade en konsert hade jag inga förkunskaper, vilket gjorde att jag själv var tvungen att ta reda på hur det gick till. Den upplevelsen var mycket lärorik för mig, och är nog varför jag vet hur man arrangerar konserter idag.

Fanns det fler utmaningar med att arrangera denna konsert?

– Oj, ja, en stor utmaning har faktiskt varit att garantera material till konserten. Många var exalterade över att skriva för konserten innan jul men efter det hade många fullt upp med annat. I slutändan producerades dock många kreativa och underhållande

FOTO: LOLA D

verk. Kommunikationen har också varit problematisk. Idag finns det så många olika plattformar att kommunicera på, och så många grupper i de plattformarna, att det blir svårt att hitta en som fungerar för alla. Ett annat, mer tekniskt, problem var att se till så att alla som skrev musik som utnyttjade de fyra högtalarna gjorde på samma sätt. Inställningarna i programmet vi använde måste se likadana ut för alla, annars fungerar det inte. Det var också spännande att se hur roddningen på scenen skulle lösas. Roddning behövdes mellan varje stycke eftersom dessa skulle spelas av en ny musiker med ett nytt instrument, vilket är en konsekvens av att kompositörerna fick friheten att skriva för valfri solist.

Vad är Midvinterfestivalen?

– Midvinterfestivalen är en årlig festival där Musikhögskolan och Acusticum samarbetar. Innehållet i festivalen bygger på initiativ från lärare och elever. I år var Linnéa Martinus producent för Midvinterfestivalen.

Hur har ni samverkat med Midvinterfestivalen?

– Den historien är lite speciell! Vi fick i uppgift att anordna den här konserten som sagt, när vi hade bestämt datum, tid och plats gick vi till Acusticum för att boka Black Box. Det visade sig att det datumet sammanföll med Midvinterfestivalen, och då undrade de om vi ville

vara med i den. Vi tackade självklart ja! Efter lite om och men i processen fick vi, när allt kom omkring, ändra datum, tid och plats. Men samarbetet har förenklat enormt mycket. Linnéa Martinus fixade ljud- och ljus tekniker samt bokning av lokal. Vi har mycket att tacka henne för! Kort och gott så sa vi vad vi ville göra, och så fixade hon det som var rimligt. Hon var även konferencier på vissa andra konserter, men vi valde att ha Oskar Lidström på den platsen på vår konsert. Det kändes bra att en representant för klassen välkomnade alla!

Vad är skillnaderna mellan att komponera för levande musiker kontra tape?

– Levande musiker behöver öva, vilket tapestämman inte behöver. Däremot kan inte tapestämman spela musikaliskt, vilket innebär att tiden som en musiker skulle ha lagt på att öva behöver kompositören istället lägga på att göra tapestämman musikalisk. Just den här konserten var inriktad på stycken med både en solist och en tapestämman, och det finns en del problem med att tapestämman inte anpassar sig efter musikern överhuvudtaget. Musikern måste ta allt ansvar under framförandet, vilket gör att musikern måste vara skriven så att musikern enkelt kan följa tapestämman.

Det fanns en del teatrala drag i konserten, hur kommer det sig?

– I klassisk musik är det vanligt att musikern som framförs är komponerad av bortgångna tonsättare, vilket inte är fallet med vår konsert. Här har kompositörerna makten över både musikern och framträdandet, och som kreativa själar tror jag nästan det är oundvikligt att vi utnyttjar de friheter som ges. I mitt fall var jag inte bara kompositör – jag framförde även mitt verk. Detta gav mig möjlighet att tolka verket till fullo.

Vad tror du att det teatrala har för inverkan på musiken?

– Jag tror att i en värld där musik finns lättillgängligt via internet måste konserter ge det där lilla extra, därför kan teatrala inslag vidga upplevelsen på ett relevant sätt. Det finns alltid risken att stycken utan teatrala inslag kommer se tråkiga ut när de teatrala inslagen väl använts, men den risken finns alltid i konserter med liknande karaktär. Dessutom går vi utanför ”vår zon” när vi musiker beträder den teatrala scenen, vilket är ett risktagande. Vi har dock gått en kurs som behandlar presentation av olika slag och även en del teater, så vi är något uppvärmda i alla fall!

Berätta om ditt stycke som framfördes på konserten, *Liberation From a Stolen Revolution*!

– Inledningsvis vill jag nämna att skillnaderna mellan vision och färdig produkt var väldigt stora, men kärnan fanns alltid kvar! Idén kom från att jag antog att de flesta som skulle skriva till konserten skulle ha ett akustiskt instrument som solist, och syntar/samples till tapestämmen. Jag ville därför göra motsatsen, så jag använde en synt – min seaboard – som soloinstrument, och mjukvaran NotePerformer för de orkestrala och mer akustiskt klingande ljuden. Det tyckte jag var lite roligt, därför började jag arbeta med det. Det gav mig också en ursäkt att lära mig notera för seaboard, för än så länge har jag inte sett något notationsexempel för det instrumentet.

– Jag började experimentera med min seaboard, men visste inte vad stycket skulle heta. Jag döpte mitt arbetsdokument till ”RISE” eftersom min variant av seaboarden heter ”Seaboard RISE 25”. Det gav mig inspiration att skapa en berättelse centre-rad kring en revolution. Från början

var tanken att RISE skulle vara namnet på en motståndsrörelse, vilket skulle representeras av seaboarden. I slutändan blev historien lite annorlunda från första idén. Kort och gott så har verket två fraktioner – den industriella dystopin som symboliseras av karaktären Theodor Melander och min seaboard, och arbetarna med nyrevolutionärerna och Jonna Kronberg som symboliseras av orkestern. Till en början var min vision att ha med dialoger i tape-stämman. Jag ville gestalta berättelsen genom att i varje del ha en kort dialog där det inte fanns något påtagligt melodiskt material, för att tydligare förmedla berättelsen och ge en intimare känsla. Röst och text är, i min värld, mer lättförståelig och intim än syntar och samples. Tanken var egentligen inte att jag skulle ha med teater i mitt verk men det blev så ändå. Jag brukar visserligen ha målande eller berättande presentationer, men detta var första gången som teater var en stor del av framförandet. Anledningen varför jag valde att ha med det var för att lösa ett problem jag stötte på – det fanns för långa partier i mitt stycke där jag inte spelade. Jag försökte lösa det genom att komponera in något för seaboarden där, men det passade inte med min vision av stycket. Lösningen blev teatrala utspel, iklädd rollen som Direktör Theodor Melander, där jag i första partiet kroppsvisiterar en statist i publiken, och i andra partiet går till publiken och kikar misstänksam på dem. Det passade bättre in med min vision, och löste problemet att jag inte gjorde något under en lång stund, vilket i slutändan visade sig bli en essentiell del av hela upplevelsen! Det var trots allt oftast det teatrala som folk pratade om med mig efter konserten, trots att jag spenderade mer tid på musiken.

Vad är en seaboard?

– Seaboard är ungefär som ett klaverinstrument, men till skillnad från andra klaverinstrument har den inte tangenter. Istället har den en vågig yta av silikon, där du trycker in silikonet för att ge seaboarden en signal att producera ljud. Detta innebär att du kan göra vibraton, crescendon, klangfärgsförändringar och så vidare vilket andra klaverinstrument, såsom piano, inte kan. Dock blir det svårare att intonera, alltså att spela rent. Alla funktioner som den har gör att notationsbilden kan bli kludlig och komplex, vilket är en av de mest lärorika utmaningarna jag har haft med att komponera detta stycke.

Det ligger också en fin historia bakom Robins seaboard.

– På avslutningen av mitt andra år på Framnäs folkhögskola delades det ut ett stipendium från Smurfitt Kappa Kraftlinjer. Det fanns inte ens på kartan för mig att jag skulle få det, förrän de började beskriva stipendiaten och nämnde studier i både komposition och piano. Det var bara jag på hela skolan som pysslade med båda de sakerna så då gick det upp för mig. Jag blev jätteförvånad, och otroligt glad! Det hade jag aldrig kunnat förutse! Med stipendiet började jag söka efter vilka slags resurser som saknades för mitt komponerande och musicerande. Det var min pappa, Birger Lilja, som visade seaboarden för mig. Jag var och är övertygad om att det instrumentet, bland många andra, kommer vara en självklar väg för synten att gå, och såg potentialen den har inom den klassiska/konstmusikaliska genren. Jag använde största delen av stipendiepengarna till seaboarden, vilket det var värt!

TINA K.

BERÄTTELSEN BAKOM LIBERATION FROM A STOLEN REVOLUTION

Bakgrundshistorien är att ett lands teknologiska utveckling hämmades av religiösa skäl, då staten styrdes av prästerskapet. Arbetarna gjorde revolt med hjälp av rika handelsmän som äger företagen och som vill producera och sälja mer utvecklade maskiner. Handelsmännen tog därefter över makten, men lyckades lura arbetarna

att de vunnit striden, och fick dem att konkurrera med varandra i arbetslivet om att arbeta i fabriker, medan handelsmännen själva satt på pengar och teknik. Denna bakgrund levereras, innan styckets början, av Robin Lilja i rollen som Theodor Melander: den främsta politikern och direktören samt en av de rika ”revolutionärerna” som

tog lejonparten av första revolutionens effekter. Efter en tid sker en andra revolution, vilket är delen av berättelsen som musikstycket behandlar. I den teknologiska dystopin reser sig brottslingen Jonna Kronberg som en ny revolutionär av folket, och lyckas med list förstöra fabriker och döda Theodor Melander i slutet av verket.

På spaning med Sally

Sitter och tittar på den gamla filmklassikern *Almost Famous*, likt huvudrollerna Opie och Penny Lane lever jag för musiken, samtidigt som jag är fiende i form av autodidakt frilansjournalist. Jag kommer skriva om det jag ser, upplever och tänker. Har hyfsat nyligen varit på en spelning i Stockholm. Visste inte riktigt vad jag skulle kunna förvänta mig men att fokuset föll på vikingar var det ingen tvekan om, historiska såväl som moderna.

Lördagen 17 december i nådens år 2016 var det så dags för Stockholm och Fryshuset att husera Amon Amarth Joms Tour. Det här är bandet som vet hur man ska leverera en show trots att lokalen egentligen inte är anpassad för eldsprutande höga flammor. Het-

tan gjorde så att färgen i taket flagnade och sakta singlade ner. Trots det så fullkomligt lyser det om den leende Johan Hegg och det går inte att missa att han älskar det han gör.

Tyvärr hann vi inte ta del av förbandet Grand Magus på grund av

krångel vid insläpp och garderob. Vi hann dock lagom till Behemoths framträdande. Kan säga att de ska upplevas live för en som vanligtvis inte lyssnar på detta band. Helt klart tänkbart för mig att gå på fler av deras spelningar.

Fryshuset som konsertanläggning imponerade inte direkt, men funkade i alla fall något så när, även om det inte är optimalt.

Nöjd? Ja. Imponerad? Nej inte direkt. Vårt pengarna? Jodå, om du inte har för höga förväntningar av denna typ av spelningar på just Fryshuset. Totalpoäng för helheten gör att jag höjer fyra svaga dryckeshorn av fem starka.

**VID TANGENTBORDET
SALLY STEAMPUNKERS**

Urd och Freja

FOTO: MARLENE HOLMGREN

Kvinnlig fägring och stolthet intar scenen

En av de finare sakerna med att, som undertecknad, vara kulturtant är att man då och då får möjlighet att se en kulturföreteelse födas (näja, man är förvisso inte med under själva "förlossningen", det vill säga produktions- och repetitionsprocessen, men utifrån scen- och publikhänseende sett) och därefter kan följa denna och se hur den och dess utövare från år till år växer och utvecklas med tid och erfarenhet. Ett sådant exempel är för egen del Vaudeville-föreställningarna i Umeå som tog sin start 2013 och som därefter blivit ett så pass

inbitet koncept att publiken kommit uppklädd i 20-talskläder (för att få frontplatser) även de gånger då Teater Mycel arrangerat mer genreobundna dansföreställningar.

Det är en svår genre, vaudeville, linan man balanserar på är smal och det är lätt att snava. Det handlar inte bara om att ha kunskap i det man gör utan lika mycket om utstrålning, något man bara får med erfarenhet under vingarna. Steget från att vara så där strålande som bara vaudeville och varieté kan vara till att bara vara plump och sjaskigt är kort.

Under årens lopp har Teater Mycel på olika sätt utmanat genren vaudeville och försökt ta den från de objektifierande blickarnas scen som vaudeville i någon mån kommer från till en scen där kvinnorna istället äger sin egen kropp, och i årets föreställning träffar de mitt i prick. Atmosfären i Studio, Umeå Folkets Hus, är som vanligt den rätta men det märks också att gruppen nu funnit sig till rätta även i scenframträdanden och inramningen och det blir spännande att se vad framtiden håller i sitt sköte.

ELIN LARSSON

Klara Kwipi

Morganas döttrar

Dud Muurmand

Seraphine

Klara Kwipi

Morganas döttrar

K-pop - mer än bara koreansk popmusik

I västvärlden har intresset för östasiatisk populärkultur ökat, från japansk manga till K-pop. Men vad är K-pop egentligen? K står för Korea och pop för populärmusik men riktigt så enkelt är det inte. Kulturvinkeln träffar dansgruppen UPDC som dansar K-popstil på Iksu Sport i Umeå.

UPDC bildades under hösten 2014 och har sedan dess bestått av Julia, Olivia, Jasmin, Miriam och Markus, som alla medverkar på intervjun. Särskilt ansvar för gruppens födelse, enligt alla andra medlemmarna, har dock Julia.

– Jag ville göra det här men det kändes tråkigt att göra det helt själv, säger hon.

Medlemmarna har haft lite olika relation till K-pop innan gruppen grundades.

– Jag hade inte ens hört K-pop innan Julia drog in mig i det här, säger Miriam.

– För mig var det lite som för Miriam, berättar Jasmin. Jag lyssnade mycket på visual kei och japansk metal men det är ett ganska stort steg däremellan.

– Jag lyssnade mycket på japansk rock innan, säger Markus, men K-pop växte och blev så himla stort och så började jag lyssna på det. Det har alltid varit stort men när det växte så fort blev det naturligt att kolla in vad det var.

Olivia, som länge har älskat K-pop, var peppad sedan början på Julias idé. Resten tvingades in, instämmer alla och skrattar, men vid det här laget har Stockholmssyndromet kickat in och alla är taggade på att dansa K-popdansen.

– K-pop var bra eftersom danserna utgår mycket från formationer där man kan vara ganska många, säger Olivia. I och med att vi inte själva gjort koreografier förut blev det också ett ganska lätt val i och med att i K-pop så lägger idolerna upp filmer där de visar upp när de tränar på danskoreografierna så att man kan härma. Det är en ganska stor grej i världen också, en stor community som det är lätt att vara delaktig

i. Communityn är öppen för alla, inte bara Korea. De försöker ju öppna upp K-pop mycket mer, nu när de insett att det är populärt, de försöker göra det mer internationellt.

– Det som skiljer mycket från västvärldens dansuttryck är ju som sagt att det är mycket formationer, säger Jasmin, men det är inte som när det är en artist som sjunger och dansar och några som dansar samma bakom utan alla kan göra väldigt olika och är lika viktiga för framträdandet. Det är ett helt annat sätt att se på koreografi, varje gång man ser om en musikvideo märker man något nytt.

K-pop må ha blivit mer populärt i Sverige på sistone men svenskar har sedan långt tidigare haft en koppling till denna musikindustri – det hör nämligen inte till ovanligheterna att svenska låtskrivare bidrar till denna musikindustri. Ofta skriver de svenska låtskrivarna en sampletext och ibland översätts den till koreanska av köparna och ibland byter de helt ut texten. Ett liknande fenomen höll på att skapa problem i Melodifestivalen 2015, då det uppdagades att låtskrivarna till ett finalbidrag hade sålt samma låt – minus texten – till det japanska pojkbandet Tegomass innan bidragets medverkan i tävlingen. Kanske har andra aspirerande men refuserade melodifestivalsentusiaster sökt lyckan i K-popvärlden?

– Vi såg Melodifestivalen nu i helgen, minns Jasmin. Men man är ganska förstörd och bortskämd efter att ha tittat så mycket på K-popgrupper. Det ser väldigt otajnt ut på Melodifestivalen

jämfört med i K-pop. Det är en helt sjuk nivå av performance, idolerna är så galet duktiga.

Mer än bara pop

På frågan vad K-pop är blir det komplicerat. Dansen i K-pop är väldigt varierad och tar inspiration från många andra dansstilar.

– Det är så stort, det är inte bara popmusik även om det låter som det, säger Julia. Det kan vara till exempel hiphop, eller nästan vilken genre som helst. Och K-pop är en så svår grej att förklara när man inte egentligen bara vill förklara musiken utan allt som det innebär, säger Olivia.

– Det är typ som ett performancepaket, säger Jasmin.

– Men en sak som är speciellt för K-pop är nog sambandet mellan idoler och fans. Idolerna har egna forum där de skriver till sina fans, de skickar videos på sig själv till fans, checkar in hur läget är och har fan signings där de sitter och pratar öga mot öga med fansen. Det är mycket det jag tycker är så häftigt med K-pop, fortsätter Olivia.

– Att det blir så interaktivt, fyller Jasmin i och får medhåll.

– Det blir väldigt speciellt att vara ett fan, säger Julia. Lady Gaga har lite liknande känsla faktiskt, alla hennes fans kallas ju för hennes små monster. I K-pop är det som att alla har sin egen slags "army". Det blir lätt att känna sig delaktig när man är flera som gillar samma grupp.

– Musikvideon är en jättestor del i det hela, inflikar Markus. Det som är

FOTO: STEFAN LINDSTRÖM

så roligt med K-pop är att när en grupp släpper en ny låt så promotar de den ofta två-tre gånger per vecka i olika musiktävlingar.

De kommer överens om att K-pop är mångkonstverk: det visuella i musikvideor, koreografin och imagen som grupperna förmedlar är minst lika viktigt som musiken.

K-pop och västerländsk pop

UPDC beskriver en skillnad i attityd och kultur kring de olika musikindustrierna.

– I västvärlden, om man ska säga så, så är det mycket fokus på att vara självförsörjande, självständig, att man ska ha gjort allt sitt material själv och så vidare. Det är väldigt individualistiskt. I K-pop ses det inte som något fel att vara en del i en industri, istället för kravet att vara oberoende får de träna hårt för att bli idoler som folk kan se upp till. Man ska ha bra värderingar också, säger Julia.

Markus beskriver skillnaden mellan en artist i västvärlden och en idol i K-pop.

- En idol måste kunna allt. Dansa, sjunga någorlunda, underhålla, allt.
- De tränar ju också jättehårt i flera år innan de får vara idoler, säger Jasmin.

Vill dra in fler

- UPDC är långt ifrån en sluten grupp
- tvärtom vill de gärna bli fler och uppmuntrar intresserade att ta kontakt.
 - Vi letar med ljus och lykta, det

VILL DU DANSA K-POPDANS?

UPDC står för Unpretty Dance Crew och är en reservation för att man får vara ful.

Gruppen letar efter nya medlemmar.

För den som är intresserad hittar man nyhetsuppdateringar på deras Facebooksida – Unpretty Dance Crew.

Gruppen finns även på Instagram – updc-dance och på Youtube – UPDC Official.

I maj har grupperna planer på något slags evenemang, mer info om detta kommer läggas ut på deras Facebooksida.

– Kom förbi! Titta! Häng, säger Jasmin glatt.

är häftigt att få ihop dans med fler, säger Julia.

– Det blir mäktigare koreografier ju fler man är, instämmer Jasmin.

– Idag håller vi till på Iksu, vi har ambitionen att byta lokal i framtiden men det är svårt att hitta bra danslokaler här i stan. Vi vill ha det mer tillgängligt så vi kan få fler medlemmar och skapa en community för K-pop här i Umeå, säger Jasmin.

– Vi har börjat märka nu att det finns många i Umeå som gillar K-pop, vi har lärt känna tretton tjejer på Midgårds-skolan som dansar K-pop, men det är svårt att hitta människor i Umeå som gillar K-pop. Det är bara nu de senaste tre månaderna som det har ramlat in hur många som helst som gillar det, säger Olivia. Det finns nog många fler som gillar det, svårigheten för alla är att hitta varandra.

– Det finns ju inga självklara forum för det i nuläget, fyller Jasmin på.

Men förhoppningsvis kan UPDC utgöra ett av de forum som en lokal K-popcommunity kan växa kring.

TINA K.

FOTO: RONNIE BERG

Låt mig förklara but-splaining

Kan man vara nyvak en hel dag? Om man ska tro min kropp och den degiga massa som jag periodvis kallar min hjärna så kan man det, men vad har det med denna krönika att göra? – Ingenting, men det visar på att skribenten är mänsklig och ibland lite självömkande.

I ett försök att röja bland dammråttorna och spindelväven i mitt huvud bestämde jag mig för att plocka fram lövblåsen (fråga inte) och gå loss, det visade sig vara en mindre bra idé då majoriteten av mina idéer är klottrade på baksidan av kvitton, restaurangservetter, lösa lappar och post-its. Resultatet blev en hjärna som påminner om en sån där sedeltornado man sett i vissa "game shows", ett stort plexiglas-rör fyllt av virvlande sedlar eller i det här fallet anteckningar och i mitten ett väldigt förvirrat medvetande som febrilt försöker fånga åtminstone ett par stycken.

Som den sanne opportunist jag är skrattade jag glatt, gav upp och satte mig och slösurfade i ett par timmar.

Resultatet blev att jag förutom ont i knäna faktiskt fick en användbar idé då jag satt och tittade runt bland teknik och "leksaker", det vill säga tekniska prylar med eller utan praktiskt syfte eller ett väldigt områdes-specifikt sådant.

Har du hört talas om "but-splaining" någon gång? Jag trodde väl inte det med tanke på att jag, såvitt jag vet, hittade på uttrycket en halvtimme innan jag satte mig och faktiskt skrev. Så om du hört talas om det har du hackat min dator och då blir jag aningen orolig. Om du läst fler än tre av mina krönikor är du vid det här laget bekant med att jag ofta hittar på ord eller uttryck när vårt klumpfotade modersmål saknar tillräckligt målande beskrivningar, detta är ett sådant uttryck.

Om du tycker att det påminner om

mansplaining gratulerar jag dig till att du har en uppfattningsförmåga kapabel att märka att det blir kallt om fötterna om du står barfota i en snödriva. Sarkasm åsido så stämmer det självklart att jag lånat eller stulit strukturen då det tyvärr är ett koncept människor är bekanta med. "But-splaining" är ett fenomen som enklast kan beskrivas med att folk ger helt irrelevanta råd eller svar på uttalanden eller frågor.

I det här fallet har vi några olika variationer: EVANGELISTEN, som tyvärr, i min erfarenhet oftast är Linux-kille och personen som besvarar alla frågor angående program med att du ska installera valfri Linux-version för att det finns program som kan göra allt som Windows eller OS X (Mac) kan och dessutom är gratis, open source, hemmaodlat och glutenfritt. Ska man tro deras utläggningar botar det säkert impotens och bröstcancer också.

Det evangelisten vägrar ta hänsyn till eller inte förstår är att: inte alla människor är naturliga kodare som har tid och tålamod att lära sig till exempel GIMP från grunden, vilket förresten, trots deras ihärdiga löften och försäkringar, faktiskt inte alls är "precis som Photoshop". Vidare så är en stor del, faktiskt större delen, inte kompatibla med vad som för mig i mitt andra jobb klassas som industristandard.

När det kommer till hårdvara har vi varianten STATISTIKERN. Denne kan även lite ofinare, på engelska, kallas en "specs-whore", men det känns väl inte sådär trevligt förrän personen gjort samma sak sju gånger och man är beredd att strypa personen om den en gång till öppnar käften och börjar en mening med "ah men jo den är okej, fast asså...". Teknikvärldens variant av karaktären Stina från Vi på Saltkråkan med sitt eviga "på min gata, hemma i staaaan...".

Statistikern är personen som besvarar alla hårdvarufrågor som till exempel: "Vilken av dessa billiga datorer har den bättre processorn" med att, istället för att jämföra dessa två budgetdatorer med varandra, jämföra dem båda mot något monsterbygge med Intels senaste, nyaste och i särklass dyraste processor. Okunnig eller oförstående om prisbilden eller att någon kanske inte har råd eller ens är intresserad, så jämförs alla komponenter mot top of the line och oändliga listor med specifikationer och siffror reciteras innantill. De ser helt frågande ut när man till slut frustrerad utbrister: "såklart den är bättre, den kostar ju för fan trettiofem tusen kronor mer".

"But-splaining" förekommer säkert lika ofta och oövalkommet som mansplaining men har inte haft ett namn tidigare, jag känner att namnet är mycket passande, då åtminstone jag tenderar att tänka "asshole" tyst för mig själv när personen i fråga drar igång för tredje eller fjärde gången. De existerar inom alla former av teknologi från billig förbruknings-tech till dyra musikstudioattiraljer även om de inom tv-spel och mobiltelefoner tenderar att evolvera till fullblods-fanboys och snarare bli aggressiva efter många långa nätter i 4chan och reddit's hundkampsgropar.

I det långa loppet gör vi det nog lite grand "till mans" som det heter men du känner genast igen de renodlade då det händer hela tiden istället för kanske någon gång då och då, och som med det mesta av socialt förkastliga och blodskokande irriterande fenomen:

Om du aldrig upplevt det så är det du som gör det.

**RONNIE BERG
(SOCIALT OCH TEKNISKT KUNNIG NOG
FÖR ATT VETA NÄR DET ÄR DAGS ATT
HÅLLA KÄFTEN)**

Fantasy, saga och myt – vad är vad?

TEXT: EMELIE KLEIN FOTO: RONNIE BERG

Fantastiska berättelser om otroliga mirakel har säkerligen varit en del av den allmänmännsliga kulturen så länge människan haft språket för att förtälja dem. Det ligger i människans natur att fantisera, kanske för att fylla i de glapp som uppstår när vi inte är helt säkra på varför vi såg skymten av en flyktig gestalt i ögonvrån, eller varför en buske till synes helt spontant fattar eld. Kanske är det

denna aspekt av mänskligheten som bäddat för fascinationen för myter, sagor och fantasy. Men vad är egentligen skillnaderna mellan dessa närbesläktade genrer?

Myt

I tidigt daterade litterära fynd – vissa långt före vår tideräkning – är det vanligt att finna avsevärda övernaturliga element. I Odyssén drabbas

protagonisten Odysseus hemresa från det trojanska kriget av grava komplikationer på grund av de gudar han vredgat, och han får inte komma hem förrän gudinnan Atena äntligen lyckas plädera för hans förlåtelse inför Zeus. De faror som Odysseus möter på havet är till stor del av fantastisk natur – sirener, besvärjerskor och fasansfulla monster sprungna ur gudars sköte.

Varför detta klassas som myt och

” Tid och plats är odefinierad och kan därmed ha varit när som helst, var som helst, med vissa eventuella anpassningar till den rådande kulturen. Ett exempel på just detta fenomen är sagan vi känner till som Askungen – flera hundra år innan Charles Perrault skrev ner den version som blivit känd i Europa fanns en nästan identisk saga nedskriven av Duan Chengshi i Kina.

inte fantasyepos är på grund av dess historiska sammanhang. För de allra flesta idag levande människor ter sig de grekiska gudarna som utmärkt fantasystoff men på den tid som den muntliga traditionen som troligen ligger till grund för att eposet uppkom var de en del av den uppfattade och vedertagna verkligheten. Vidare är det utmärkande för myter att de har någon slags historisk grund. I Odysseus fall betraktades det trojanska kriget som en historisk händelse vid den tid eposet skrevs, även om det på senare tid har varit uppe för diskussion. En skriven myt har heller inte fantiserats fram av en ensam författare utan bygger på vedertagna sägner.

Saga

Likt myter bygger sagor ofta på det folkliga berättandet och nedskrivna sagor efterbildar ofta en redan mångårig muntlig tradition. Magi och religiösa inslag är vanliga, likaså förväntan att den som tar del av den till viss del ska tro på innehållet, men till skillnad från myten är sagan typiskt fränkopplad historisk och geografisk

kontext. ”Det var en gång, i ett fjärran rike” – både tid och plats lämnas upp till fantasin.

Som nämnt är de flesta skrivna sagor egentligen bara sammanställningar eller tolkningar av muntliga traditioner, men så är inte alltid fallet. H.C. Andersen är en känd författare som skrev sagor utifrån sin egen fantasi. De vilda svanarna är en sådan saga. Den handlar om en ung flicka, Elisa, som måste sy skjortor av tyg vävt på brännässlor åt sina elva förhaxade bröder. Detta för att göra dem till människor igen eftersom deras styvmor lagt en förbannelse som förvandlar bröderna till svanar om dagen. Haken är att Elisa inte får tala förrän arbetet är klart, vilket gör henne oförmögen att förklara sitt mystiska beteende när en biskop anklagar henne för häxeri.

De vilda svanarna är dramaturgiskt och innehållsmässigt ganska avancerad för att vara en saga, men ändå mer vag än vad fantasy typiskt är. De elva bröderna är väldigt viktiga karaktärer eftersom det är deras befrielse från förbannelsen som berättelsen går ut på, men de har ändå varken distinkta personligheter eller för den delen namn. Likaså lämnas de berörda rikena namnlösa. Tid och plats är odefinierad och kan därmed ha varit när som helst, var som helst, med vissa eventuella anpassningar till den rådande kulturen. Ett exempel på just detta fenomen är sagan vi känner till som Askungen – flera hundra år innan Charles Perrault skrev ner den version som blivit känd i Europa fanns en nästan identisk saga nedskriven av Duan Chengshi i Kina. Chengshis saga, och dess huvudperson, hette Ye Xian och skillnaderna mellan Perraults senare version och Ye Xian är i stora drag ytliga (en fe istället för en fisk, en kunglig bal istället för ett nyårsfirande, och så vidare).

Fantasy

Precis som med de flesta genrer så finns det många former av fantasy (bland annat urban fantasy som blandar en realistisk, modern miljö med fantasyelement) men den form av fantasy som denna artikel berör är främst den sort som är svårare att skilja från myt och saga. En grov skillnad som brukar dras mellan fantasy och dess ”förfäder” är att fantasy

har en ursprungsförfattare – inte bara en som tolkar eller sammanställer något som redan varit vida berättat bland folket – som inte själv tror på de mirakulösa företeelser som skildras. Till skillnad från saga kan fantasy ta inspiration från något med historisk eller geografisk förankring; till skillnad från myt behöver den inte nödvändigtvis göra detta.

Ett tidigt exempel på fantasy som påminner om men distinkt skiljer sig från myt och saga är *The Well at the World's End* av William Morris. Den handlar om Ralph, son till kungen av det lilla riket Upmeads, som likt sina bröder lämnar slottet för att utforska världen. Ralph erfar kort och gott äventyr och missöden med såväl nya vänner som fiender på sin resa till brunnen vid världens ände. Många spännande platser och mystiska karaktärer påträffas genom berättelsen.

Riket Upmeads är namngett och således geografiskt definierat – alltså inte i enlighet med sagor – men är också helt påhittat av författaren – alltså inte i enlighet med myter. Alla andra platser följer samma mönster. Berättelsen utspelar sig således på en definierad plats men inom en fiktiv värld. Inom studier av fantasy brukar detta kallas för en ”sekundär” värld, skild från den ”primära” som är världen läsaren och författaren bebor; den verkliga världen, så att säga. Vissa fantasyberättelser utspelar sig bara i en sekundär värld, vissa låter protagonisten färdas emellan den primära – verkliga – och den sekundära världen, och ytterligare en del (exempelvis tidigare nämnd urban fantasy och även fantasy som tar inspiration från historiska perioder) håller sig till den primära världen men kryddar den med fabulösa element.

Avslutningsvis

Som med alla kulturvetenskapliga koncept finns få hårda sanningar och många spekulativa förslag – dessa definitioner är inte satta i sten och det finns säkerligen en hel del forskning som ifrågasätter slutsatserna. Förhoppningsvis har de gett någon slags fingertoppskänsla för att skilja på dessa tre mycket intressanta genrer, eller åtminstone gett inspiration och lusta till att söka vidare efter svar!

Anrik organisation firar jubileum

Kulturvinkeln besöker Svenska Bastubyggare Orden (SBBO), som firar 300 år av verksamhet.

År 1717 grundades den första bastun i SBBO:s regi. Ordens grundare var en välboren men ouppfostrad slyngel som återvände hem till Sverige från sin vistelse i Finland som en helt ny människa, frälst av sina upplevelser i kvävande temperaturer. SBBO var det första sällskapet som tillskrev bastun den mening den har idag: en mötesplats där allt blottläggs.

Högsta ämbetsman och representant för SBBO är Stormästare Sebastian Ångström och det är han som välkomnar oss in i besökskansliet i Bastuträsk. Vår första fråga är vad som skiljer en orden från andra ideella föreningar.

– De är rätt lika, ja. Jag ser ingen större betydande skillnad på en intresseförening och en orden. Främst är det hur medlemmarna ansluter sig som skiljer dem åt. I en ideell förening är det vanligast att medlemmarna söker sig till föreningen, och de förväntas bli antagna om de uppfyller föreningens ändamål och syfte. En orden blir du inbjuden till på rekommendation av någon som redan är medlem.

Till skillnad från många ordnar är SBBO:s medlemsregister hemligt, men vi får ta en smygkik. Många viktiga namn inom såväl politik som näringsliv (visst skiljer vi dem fortfarande åt?) står i den tjocka luntan. De får förstås inte skrivas ut, då får man pisk från helvetet av Högsta Björkrisbrodern – den man vars ära det är att förvalta björkriset och vid behov bruka dess disciplinerande egenskaper, i och utanför bastun.

– Jag tycker det är fint att bastun kan sammanföra så många olika män. Det är inte sällan som såväl män över partigränser som näringslivskonkurrenter rekommenderar varandra in i vårt sällskap. När de är i bastun kommer de så otroligt bra överens om saker de

annars förväntas bråka om. Om jag får säga det själv så tror jag att bastun är avgörande för möten över gränser. När kläderna åker av så följer preten- tionerna med. Man inser att man bara är människor, allihopa, och alla vill vi varandra väl.

När Ångström pratar om många olika män som umgås är det just män som avses. Kvinnor är inte tillåtna i SBBO:s bastulokaler.

– Män behöver en plats där de kan prata med män. Många av våra medlemmar lägger ner mycket möda på att ta hänsyn till kvinnor i sitt yrkes- och privatliv. Det är ganska jobbigt. Alla män behöver en paus. Våra bastuloger måste även fortsatt få utgöra den fristaden.

Den naturliga följdfrågan lyder: Kan man inte hålla bastuloger för bara kvinnor också? Ångström tycker att det i sådana fall är upp till den berörda målgruppen, inte de driftiga män som redan kämpat så hårt för att skapa sitt eget utrymme.

– Det är förstås fritt fram för kvinnor att bygga sina egna bastuloger men det är inget som SBBO ska ta ansvar för. Vi är ingen kvinnoorganisation.

Hierarkisystemet

SBBO har ett mycket intressant rangordningssystem. Det finns två kate- gorier, bortsett från ämbetsmannens titlar: Torrbroder och Våtbroder. Du börjar din resa som en 90:e gradens Torrbroder. När du passerat 110:e gra- dens Torrbroder kan du välja att utföra ritualen för att gå vidare till att bli en 65:e gradens Våtbroder, och därefter nå uppemot 75:e gradens Våtbroder. Din grad avgör vilka bastusessioner du har tillgång till.

– Många tror att SBBO är någon slags genväg till att få nätverka med ”storpamparna”, men det är inte lätt att nå upp till den grad att du får basta med de riktigt högt uppsatta. Sedan är det ju inte alltid som den med pre-

stige utanför bastun har en hög grad i orden. Det händer att höga chefer får ställa sig in hos sina högre graderade underordnade för att de ska dela med sig av konversationsinnehållet från en höggraderad bastusession. Även Torrbroderspolitiker på regerings- nivå kan ibland uppvakta Våtbroder från obskyra småpartier i hopp om att rekommenderas för gradering. Det är ju också lite roligt, att rollerna kan bytas om sådär när kostymerna kommer av, berättar Ångström.

Ritualerna som utförs mellan grade- ringarna är hemliga. Sebastian Ång- ström gav oss en väldigt lång förklaring om varför och jag ska försöka översätta från dröngötska till allmänna voka- bulär. Här nedan ett (tungt) fingerat citat från Sebastian Ångström:

”Slänger man in en amatör i en 75-graders våtbastu kommer man åta- las för mordförsök, men om man börjar svalt och höjer temperaturen lite grann varje gång de bastar så kommer det te sig helt naturligt för dem. På samma sätt behöver folk sakta vänjas in i våra ritualer. Om folk visste vad som krävdes för att uppnå den 75:e gradens Våtbroder skulle de aldrig sätta sin fot innanför våra bastuloger.”

Trots löften om pressetisk tystnads- plikt och aggressivt bedjande valpögon vägrar Sebastian Ångström ge minsta lilla ledtråd till vad den anmärknings- värda sista ritualen innebär. Han ser ganska traumatiserad ut när han pratar om den, och muttrar efter ett tag att han inte borde ha nämnt det till att börja med. Det var tio år sedan han förtjänade den graden men händelsen verkar fortfarande skakande för den stackars stormästaren. Kanske tvingades han att lyssna till fruntimmer.

Vi tackar Stormästare Sebastian Ångström för samtalet och önskar åt Svenska Bastubyggare Orden ett gott nytt århundrade i hetluftens tecken!

D'ARTAGNAN

Umefolk i bilder

TEXT: ELIN LARSSON FOTO: BERNT LUNDQVIST

Hyllning till Hillevi

Lilla trollet Skrutt

Den 23-26 februari fylldes Umeå Folkets hus till bredden av folkmusiker från världens alla håll och kanter när festivalen Ume-folk intog huset. Publiken hälsades under fredagen välkomna av Sveriges isorkester som stod utanför entrén och framförde sin låt, Nice Ice. Därefter brakade helgen traditionsenligt loss med det stora Allspelet där omkring 500 musiker, från de yngsta till de äldsta, spelade en konsert tillsammans. Mäktigare start får man leta efter och

föga förvånande var Idun fyllt till bristningsgränsen med publik. Det är också en alldeles utmärkt förhandstitt på vad årets festival har att erbjuda och för den som inte riktigt bestämt sig är det kanske här det avgörs vilka av festivalens övriga konserter man ska välja.

Men festivalen gav även exempel på musik i de betydligt mindre formaten, två exempel på detta var musiksgorna "Lilla trollet skrutt" och "Resan till dalen". Sötare musikteater (och publik) får man leta efter. Det är en fin

introduktion till, men också utmaning kring, vad folkmusik kan vara och det är kul att se hur den unga publiken fångas av berättelsen och musiken, så till den grad att Helge Karlsson, i Resan till dalen, till slut får sällskap uppe på scenen. Nästan lika fint är det när den nyfikna publiken, såväl barn som vuxna, efteråt samlas runt honom för att undersöka och testa hans olika instrument. Det finns något svårslaget i den genuina glädjen hos en barnpublik när det funkar och vi

Resan till dalen

Sammani

Sveriges isorkester

lämnar föreställningen lite varmare och soligare i hjärtat.

Två andra guldskorn som helgen bjöd på var Sammani och En hyllning till Hillevi. Sammani är gruppen och konserten som visar vad som kan hända när musiker från Sverige och Syrien möts i musik, sång och dans. Det blev en härlig konsert som bjöd på allt från passionerade kärleksvisor till glädjefylld dansmusik. Detta medan En hyllning till Hillevi tecknar ett personporträtt och berättar om ett levnadsöde. En

berättelse som tog sin start i att Emma Ahlbergs nyfikenhet väcktes då hon såg namnet Hillevi Öberg på ett notblad från 1900-talet. Med hjälp av Ahlbergs nyskrivna musik samt Hillevis egna polskor, framfört av Hilleviensemblen berättar de nu historien om en kvinnlig fiolspelare med ett spännande levnadsöde som gick sin egen väg med musiken som följeslagare.

För dem som gillar säkra kort bjöd även Thomas Andersson på en konsert, men det gällde att vara ute i tid för Stu-

dion fylldes till sin verkliga bristningsgräns och här behövdes ingen bas. När Thomas börjar spela känns publikens taktfasta "folkmusiks-stampningar" genom golvet, ut i ryggen på dem som sitter eller står framför. Musiken fortsatte att flöda långt in på natten men för den som ville ha ett tidigt avslut var detta den perfekta avrundningen och jag lämnar Folkets Hus till tonerna av det spontana jam som dragits igång av ett gäng musiker i foajén. Mer folk-musikstämning går inte att uppnå.

Surrealism

Inte så surrealistiskt som man kan tro

Kulturvinkelns fotograf Bernt Lundqvist gör en djupdykning och utforskar surrealismen som konstform. Vi intervjuar Ann-Catrine Eriksson, lektor i konst- och bildvetenskap vid Umeå Universitet, för att få en inblick i surrealismen som genre och hör vad hon har att säga om våra tolkningar.

Surrealismen är en av de konstformer som fortfarande engagerar många av oss, vare sig vi gillar det eller inte, men går det egentligen att förstå sig på denna konstform som i sig själv blivit ett ord för något svårförståeligt eller svårförklarat? När vi pratar med Ann-Catrine klarnar mycket:

– Att kalla något surrealistiskt idag inrymmer många synder. Surrealism betyder över-realism. Den ursprungliga innebörden är ett sätt att söka en högre verklighet i vårt undermedvetna, det är väldigt varierande hur man gör det men det handlar om att skapa en helhet mellan det inre och det yttre. Ens yttre kultiverade jag bör ha kontakt med ens inre kärna. Det vi har i vårt undermedvetna är inte mer verkligt, men det är en del av verkligheten som är lika central i förståelsen och i betydelse för hur vi agerar och förstår saker. Om vi blir medvetna om vårt undermedvetna blir

vi också helare som personer.

Surrealismen växer fram under 1920-talet och det är en av de konstformer som får ett manifest. Det första manifestet publiceras 1924 av författaren André Breton. Detta kom även att influera många bildkonstnärer och när Breton några år senare skrev sitt andra manifest lyfte han därför även bildkonsten.

– Det var vanligt under modernismen att konstnärer och konstnärsgrepp publicerade sina ståndpunkter i mani-

fest. De kunde ofta läsas i tidskrifter och dagspress där de redogjorde för: "Det här står vi för och det här vill konsten och vi är moderna, och vi är bäst!" Det kan vara allt ifrån några meningar på ett träsnitt, som den tyska gruppen Die Brücke gjorde 1906, till just Bretons mer analytiska manifest. Han gör ju även flera manifest så han förbättrar sin andemening om surrealismen, berättar Ann-Catrine.

Konstnärer bröt sig alltså in i den från början litterära rörelsen men Breton fascinerades även när han gick och såg ett verk av den grekisk/italienske konstnären Giorgio de Chirico som denne gjort 1919, det vill säga innan Breton själv gett ut sitt manifest och startat gruppen som sedan kom att öppna ett galleri, ge ut en tidskrift och locka konstnärer från Europa och så småningom USA. Syftet med manifesten är ofta att få anhängare, både vad

gäller de som verkar inom gruppen men även publikt.

– I och med att modernismen splittras upp i många olika rörelser där man till viss del bygger vidare på någon annans traditon men också vill skapa något nytt blir det här ett sätt att rama in: ”Det här är vi och vi är oslagbara, därför att...” Men på samma sätt som allt annat som har med modernitet att göra och som någon gång står i framkant så kommer de aldrig själva ihåg att de kommer bli historia. Man tänker sig att när man slagit igenom är världen fix och färdig. Det är också lite charmen med de här moderna rörelserna och deras manifest, man får en känsla av att det är mycket unga, arga – vanligtvis män – som samlat sig kring en fråga eller ett uttryck och manifesterat sig.

Dadaistiska rötter

Surrealismen växer till viss del fram ut dadaismen som mer eller mindre imploderar på grund av inre konflikter, det politiska läget och för att de är alltför anarkistiska för att bygga upp en gemenskap. Många dadaister kom där- efter även att verka inom surrealismen som, även om de ärver den anarkistiska tanken, får en kraftfull ledare i Breton. Han är den som bestämmer hur surrealismen ska defineras och vem som ingår i sällskapet.

– Det finns även ett annat fokus på det undermedvetna och en anknytning till psykoanalysen inom surrealismen som gjort att det överlevt men annars är de ganska lika. Det finns någon slags gemensam grund i att bryta upp konstbegreppet och vad som anses som god smak och att på något sätt vara anarkistiska, men de är ganska fredliga till skillnad från futuristerna som hyllade auktoritet och krig och andra katastrofer i syfte att förändra.

I motsats till futurismen får surrealismen sin grogrund i motståndet gentemot krig och det som framförallt kom att inspirera dem är första världskriget, eller det stora kriget som man då kallade det.

– Det var ett av de första krigen som verkligen drabbade civila på ett sätt som inte skett tidigare och det är ett traumatiskt krig för hela Europa så surrealismen blir en konstform som på olika sätt försöker närma sig den upplevelsen. Breton själv var ju till

exempel med som vårdare i kriget så han kom i kontakt med soldater som bland annat drabbats av det vi idag kallar posttraumatisk stress [då kallat granatchock red. anm] och med människor som försökte använda psykoanalys för att reda i det de varit med om. Det är första gången man använder psykoanalysen i skarpt läge.

Breton kom under första världskriget i kontakt med Jean-Martin Charcot som förestod mentalsjukhuset Salpetriere och Pierre Janet. Breton kom även att intressera sig för Freuds psykoanalytiska metoder och när han hörde soldaterna berätta om vad de upplevt tyckte han att deras inlevelsefulla och detaljrika berättande sa något.

– Breton upplevde dessa berättelser som särskilt sanna och realistiska jämfört med andra typer av berättelser om kriget som han tyckte var mer romantiserade. På liknande sätt såg han drömmar som försök att berätta om verkliga erfarenheter som människor i allmänhet inte ville ta tag i. Någonting som är tabu. Det var ett extremt ordnat samhälle där det på grund av kris och krig nu var möjligt att omförhandla positioner, normer och föreställningar.

Från psykoanalysen får de nu en av grundidéerna inom surrealismen, nämligen att koppla samman drömmar med det undermedvetna, något som Freud pratat om sedan sekelskiftet 1900.

– De ville förändra konsten och bildvärlden och hur man berättar om verkligheter – i plural. Det var också viktigt att inte censurera sig, utan verkligen släppa loss allt som finns i det undermedvetna utan att vara rädd för tabuer eller sina verkligheter. På många sätt är det ju en modig rörelse. Att faktiskt våga lyfta fram privata uttryck för mardrömmar eller privata lustar i en tid där god smak och konst på många sätt är förutbestämd. Hur man ska agera i det offentliga rummet och hur man ska agera i relationer, allt sådant

var strikt uppstyrt och att då bryta med konventioner på det sättet och berätta saker som man inte ens visste om sig själv och dessutom bli tolkad för det man uttrycker, det är ju modigt.

På samma sätt som andra modernister fascinerades surrealisterna också av det som de såg som mer primitivt, såsom afrikanska masker eller vad barn och mentalsjuka ritar och skapar.

– Man upplevde det som mer naturligt eftersom det inte var skolat eller inordnat i en klassisk tradition där de blivit itutade vad som är god smak. De hade en annan berättarstruktur som man upplevde som mer naturlig i och med att den inte är entydigt västerländskt strukturerad. Det är väl en del av modernismens projekt. Det bygger på en kolonial och rasistisk tanke som nu utmanas, tack och lov. I globaliseringsstider börjar ju även de som är ickevästerländska att ha en egen röst. Men surrealismen bidrog inte till det ifrågasättandet.

Drömmar och det sexuella

För att närma sig det undermedvetna arbetade surrealisterna med att försöka försätta sig i ett slags ickemedvetet tillstånd där de bara skulle låta pennan gå för att på så sätt skapa ”automatskrifter” och ”automatteckningar”.

– Ungefär som vid telefonklotter då man hade fasta telefoner. Tanken är att man ritar eller skriver lite undermedvetet. De använde även associationslekar där man kunde påbörja en teckning som man sedan vek så att vissa stömlinjer stack ner och så fick den andra fortsätta. Sådana saker höll de på med i grupp. Det har väl till viss del alltid funnits men nu blev det en accepterad uttrycksform som man också kunde ställa ut. Naturligtvis kunde även olika typer av droger förekomma och hypnos var populärt men det bästa var om man bara, rent naturligt, kunde gå in i de här tillstånden och bara släppa lös sitt undermedvetna. Det handlar om att låta ens sanna jag berätta på ett eller annat sätt.

Drömmar var som sagt också en källa till inspiration men det var inte bara när det gällde dessa som de inspirerades av Freud, som en naturlig del av dennes psykoanalys kom även det erotiska in som en aspekt.

– Det är ju också något som man tänker sig styr ens handlande och beslut

Ann-Catrines tankar: Här har vi det här med att titta in i nya verkligheter, det är just det här med nya perspektiv. Man leds in i världen. Man stiger uppför en stega och det är ett nytt fönster. Det är en ganska klassisk bild men det är dagljus istället för nattljus. Just det här med de olika perspektiven som man associerar runt olika öppningar och rum.

och hur man lever, agerar och mår. Men den anspelningen handlar mer om att de var Freudfixerade snarare än sexfixerade, men det går på ett ut kanske. Om man läser Freud tror man ju att vi drivs av sexualiteten men det leder även in på att ta bort det kultiverade och ta fram naturen och viljan att bryta med konventioner och tabuer.

De sexuella aspekterna kan exempelvis uttryckas genom former där runda föremål representerar kvinnor medan avlånga föremål står för det manliga. Även miljöer och handlingar kan ha en betydelse, berättar Ann-Catrine:

– Det är ofta ödsliga nattlandskap och drömlandskap med låga horisonter vilket också gör något speciellt med perspektiven. Saker som flyger är erotiska, det rör sig, det är en skapande kraft. Även så kallat Oidipuskomplex mot pappa, kommer fram utifrån deras läsningar av Freud, det uttrycks exempelvis i teman som rör auktoritetsproblem gentemot föräldrarna. Auktoritetsproblematiken kan man även se gentemot prästerna i Luis Buñuels och Salvador Dalís film ”Den andalusiska

hunden” från 1929. Men det som den filmen visar är också att det är mycket densitet i de här verken. Man trycker in mycket innehåll och jobbar med lager på lager så det går ofta att nå olika nivåer i de här konstverken.

Ett annat känt verk vi kommer in på under samtalet är Meret Oppenheims Pälskoppen från 1936.

– Det är ju också ett verk som det finns en tvetydighet i. Det är både lent och lite mysigt men ganskaäckligt eftersom man tänker att man ska använda koppen men det får också erotiska betydelser. Det finns en antydning om att ta hand om kvinnor oralt till exempel. Så det går att läsa in många associationer även i ett så tydligt verk som den koppen.

Manliga egon och konstgräl

Även om det finns en stark ledare i Breton som strukturerat upp vad surrealismen är och står för så är det inte lätt att ringa in stilen. Spektrat är brett både vad gäller form och tillvägagångssätt och de arbetar med alla möjliga uttryck, inriktningar och tekniker.

– Det finns allt från de med ett mått

av spontanitet i att inte låta sig styras till de som jobbar superkontrollerat, som Dalí till exempel. Men det handlar om att skapa en ny verklighet på något sätt och en verklighet med ett frågetecken efteråt: Vad är verkligt?

Det finns även en politisk ambition inom surrealismen och Breton försöker koppla ihop sig med kommunismen och är med på olika politiska konvent.

– Men han är ett ganska oönskat sällskap så han blir utslängd. Det är lite för anarkistiskt och Breton är ju väldigt styrande själv, vem som är med och vem som inte är med i hans rörelse, det bestämmer han. Han får till exempel en schism med Dalí som är en av de mer kända bland de folkliga konstnärerna. Han blir ju kändis så småningom men det blev inte Breton. Det kanske finns en anledning där, jag vet inte.

Det är svårt att prata om surrealism utan att nämna Salvador Dalí som väl är det namn de flesta associerar med konstformen.

– Han gör ju så mycket, han berör allt från religionsfrågor till lust- och relationsfrågor men det intressanta

FOTO: BERNT LUNDOVIST

Ann-Catrines tankar: Här har vi ursprunget bland annat med äggskalen, även med vatten och växtlighet blir det någon slags motsvarighet. Men det är också en tvärtombild med allt ljus mot de här nattscenerna som man kan se i de klassiskt surrealistiska motiven.

med honom är att han gör surrealismen folklig. Han når ut till många. Han är med i amerikanska tv-shower och han skapar ett museum som monument över sig själv där han ligger begravd, han är larger than life på så många sätt. Jag vet inte om det har med surrealism att göra eller om det är celebritetskultur. Det blir svårt att förhålla sig till, han är ett bra exempel för surrealisterna men han är inte mycket bättre än andra, men han var väldigt charmerande i tv och i medier så han var medialt helt enkelt. Han är en av de första riktigt kända konstnärerna.

Media var inte bara av stor betydelse för Dalís personliga konstnärskap utan fick även till följd att konst överhuvudtaget kunde börja spridas mycket fortare, något som ger konsten och modernismen en ny inriktning.

– Hela 1900-talet är egentligen en tid då konst sprids mycket fortare i och med att man kan se foton på formgivning och man kan se bra litografier på konstverk. Vi får en ny internationell marknad. Vi har världsutställningar som visar konst och där man tävlar

tillsammans med industriprodukter så konstvärlden överlag blir mer medial på olika sätt under 1900-talet. Den blir tillgänglig på ett helt nytt sätt. Konstnärer jobbar inte mot utställare utan mot en offentlig marknad i högre omfattning än tidigare.

Kvinnor och politik

Det var dock inte bara stora manliga egon som fick ta utrymme inom surrealismen, det finns även många kvinnliga konstnärer som ägnar sig åt surrealism.

– Till exempel Meret Oppenheim och Toyen, Louise Bourgeois kommer med något senare och de är ju balla som fan, ursäktat språket. De är ofta ekonomiskt oberoende, lever i fria sexuella relationer väldigt tidigt och experimenterar med könsidentiteter.

Ett annat kvinnligt exempel är fotografen Claude Cahun som när hon dör 1954, i sitt testamente, kräver att hennes bilder inte ska visas på 40 år och när de väl visas på nytt 1994 stämmer det precis överens med det som Cindy Sherman då gör.

– Många trodde att Cindy Sherman

var inspirerad av Claude Cahun men det kunde hon inte vara eftersom ingen hade sett de där bilderna sen Cahuns livstid. Några mindes säkert hennes verk men hon var ju kvinna och de glömmar man bort så det blev en sensation när de bilderna visades på nytt. Hon är själv modell i sina bilder och leker ofta med könsidentiteter och etniciteter. Det finns bilder där hon är inne i garderoben bland linnet vilket liknar konst från kvinnorörelsen på 70-talet. Det är en ganska spännande bildvärld som funkar än idag. Det passade in i en diskussion om blickens betydelse och om subjekt och objekt som förs på 80-talet och början av 90-talet. Det visar ju också att det här bildspråket fortfarande fungerar, det blir tidlöst och jag tror att det är därför surrealismen alltid är populär.

Ann-Catrine menar även att surrealism fortfarande är en konstform som påverkar konstvärlden eftersom den på ett nytt sätt gjort det möjligt att skapa sådant som inte är verklighetsbaserat.

– Det gör det möjligt att utgå från helt andra berättelser än vad som tidi-

Ann-Catrines tankar: Här får jag också associationer till filmen "Pansarkryssaren Potemkin" och barnvagnsscenen även om det inte är meningen. Men det är också en perspektivbild, att öppna upp för något, även om den inte är lika komplicerad som den första. Jag tycker mig också ana lite dubbelexponering. Det är intressant att han jobbar så mycket med dagsljus även om både den första och den här väl också är en nattbild runt omkring.

gare var givet. Man kan uttrycka väldigt politiska budskap i symbolform. Toyen var till exempel verksam i Tjeckoslovakien även under krigstiden. Hon arbetar ofta subversivt i sina budskap. Hon har till exempel "Myten om ljuset" där hon berättar om en person som hon håller dold under hela kriget, och risken att bli upptäckt.

Ett annat uttryck som är vanligt förekommande och som också minner om kriget och krigserfarenheter är fragmenterade kroppar.

– Men det är även ett budskap om att människor gick sönder på något mentalt plan. Ett exempel är Picassos Guernica där han 1937 återvänder till ett surrealistiskt uttryck efter att tyskarna hjälpt fascisterna i Spanien. Det var första gången en civilbefolkning blev bombad från luften utan förberedelser vilket orsakade stor mänsklig och materiell förödelse. Picasso blev så förbannad, han skulle ha gjort en helt annan grej till en spansk paviljong vid en världsutställning i Paris, men valde att göra den här istället. I snabb takt.

Även efter kriget fortsatte den surrealistiska rörelsen och Breton reser till Mexico och lär bland annat känna Frida Kahlo som han tycker är en surrealist, något hon själv däremot inte håller med om.

– Hon tycker att hon målar realism. Hon brukar ibland räknas bland surrealisterna men hon själv skulle aldrig gå med på det, hon sysslade med verkligheten och Mexicos historia och skapade ett bildspråk för det.

Fortsatt populär konststil

Även om Ann-Catrine har svårt att peka på någon renodlad surrealist bland dagens konstnärer tycker hon att det är en konstform som fortfarande är aktuell, inte minst med tanke på den påverkan den har för konsten än idag.

– Det lever fortfarande kvar och det är fortfarande populärt, gör man surrealistiska utställningar drar det folk. Det är tidlöst på något magiskt sätt. Det är så generellt i och med att det sysslar med existensiella frågor som på något sätt gör att det alltid funkar. Jag tror att det är få som kallar sig rena surrealist, det är mer att deras sätt att berätta funkar idag oavsett om man ägnar sig åt föreställande eller ickeföreställande konst. Det finns en tydlig referensram och ett tydligt verktyg. Men det är svårt att nämna någon surrealist som verkar idag.

Hon nämner efter ett tag Lasse Åberg som ett exempel på hur dagens surrealism skulle kunna se ut.

– Allt han gör är inte surrealism

men en del, det bygger på samma konventioner. Att han kan göra Micke Mousakka, det bygger på att det finns en känd symbol. Popkonsten hade inte riktigt varit möjlig utan surrealismen. Den har frigjort en berättarteknik som gör att vi hänger med i hisnande associationer även om det inte är undermedvetet. Men den finns kvar och många är influerade av den och det känns relevant att betrakta konst från 20-talet. Claude Cahun passade till exempel perfekt i Cindy Sherman-tider i slutet på 70- början på 80-talet.

Det som gör att det fortfarande fascinerar tror hon är att betraktaren involveras så pass mycket i konstverket.

– Det gör att bilderna får nya betydelser beroende på vem som ser dem och tolkar det. Tidigare är det mer tydligt vad det är man ser och konstnären har ett tydligt budskap, det kan vara allt från kyrkans propaganda till impressionisternas sätt att visa modernitet genom hur de arbetar. Det här är någonting mer osäkert som bygger på tidigare erfarenheter och det gör att när du tolkar dem så tolkar du dig själv som betraktare också för det är ju dina fördomar och dina berättelser och dina erfarenheter som kommer fram, avslutar Ann-Catrine.

ELIN LARSSON

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Kokt, rökt, saltat och gahkko

En djupdykning i samisk mattradition

Det är en klar och solig förmiddag och mjöldammet formar en lätt dimma i Västerbottens museums bagarstuga där Karl-Einar Enarsson bakar och säljer gahkko; ett traditionsenligt samiskt matbröd.

– Det är lite segt eftersom man inte bakar med någon mjölk, bakade man med mjölk blev den lite sprödare. Man gjorde det för att kunna ha det i ryggsäcken när man gick ut i renskogen eller på jakt eller vad man nu gjorde, berättar Karl-Einar.

Det har blivit lite av en tradition att han, under Samiska veckan, bakar

gahkko i museets bagarstuga uppe på Gammlia i Umeå och Kulturvinkeln begav sig under årets upplaga av festivalen därför dit för att prata om samisk mattradition under tiden som han bakade.

Karl-Einar Enarsson föddes i Arjeplog men bor numera i Norrmjöle utanför Umeå. Han var från början byggnadssnickare men sadlade om och läste till studievägledare innan han till slut, 2005, utbildade sig till kock som han sedan arbetade som fram till pensionen 2011. På Samiska veckan har man kunnat hitta honom bakandes sedan någon

gång kring år 2000 men han berättar att han bakat hemmavid redan tidigare.

– Jag har alltid tyckt att det är roligt att laga mat så det var väl därför. Du ser jag mättar ingenting, det ska bli lite klabbigt runt kanterna. Då är det färdigt. Han håller på att förbereda en deg och vårt samtal flyter mellan svaren på våra frågor och bakningen.

När degen är färdigtillredd i ett anslutande rum för att, i enlighet med museets önskemål, hålla bagarstugan så traditionsenlig och fri från nymodigheter som möjligt, tar han med sig degen in till bakkbordet. Han stjälp

upp degen på bordet och börjar sedan fördela och forma degen till mindre bollar som sedan formas till runda, platta bröd som gräddas i vedugnen. Något traditionellt recept finns dock inte, berättar han.

– Om du tar 1 000 samefamiljer, då finns det 2000 recept, så det finns inget recept som är korrekt men jag bakar på vatten och vanlig jäst som jag löser upp med lite sirap, olja och salt. Sen har jag grahamsmjöl och fiberhavregryn och sen vetemjöl, det vet jag inte något särskilt mått på utan jag tittar bara ungefär. När det släpper i kanterna är det klart, sen är det deg.

Själv är han uppvuxen på gahkko som hans mamma bakade.

– Jag skidade med stavar i ena handen och gahkko i den andra.

Han berättar att man förr i tiden, innan man fick ugn, brukade baka brödet på flata stenar och han visar hur man byggde upp eldstaden.

– Man timrade upp en eldstad och hade stenar i botten och sen hade man flatstenar som man gräddade brödet på men de där stenarna, de brukade spricka så man fick ha ett par stycken hemma så att man inte behövde gå ut och leta rätt på dem mitt i baket.

Förr var gahkko ett alternativ till potatis eftersom potatis var tungt att bära med sig. Mjölet, som förvisso också vägde, hade man på de olika vistena där man bodde och från dem var brödet behändigare än potatisen att ta med sig ut i renskogen.

– Man hade tre eller fyra boenden. Man hade ett sommarviste och ett

vinterviste och så hade man ett vår- och höstviste som var samma. Så då tog man dit alla basvaror som man behövde: mjöl och socker, salt och kaffe, ja allt som är tungt men potatis blev för tungt att bära med sig när man var ute i renskogen och gick för att samla renar så då hade de gahkko istället. De brukade ha torkat blod med sig, det var ju bara att tillsätta vatten och så gjorde man blodpalt, och så hade man brödet till det. Och kokt kött. Man kokade mycket fisk och kött.

Förutom fisket levde man förr i princip helt på sin rennäring.

– Man behövde ju inte jaga så mycket förr i tiden, man hade ju renarna. Det är inte förrän nu som man måste komplettera med jakt, som älgjakt. Renen har alltid varit huvudnäringen.

Han berättade att man för att konservera köttet saltade, rökte eller torkade det.

– Sen åt man det torkat eller också kunde man göra suovas som är rökt kött som inte är genomtorkat som man steker. På sommaren levde man mycket på fisk som man kokade. Nästan allt kokades och så kunde man röka den fisk som man inte åt upp direkt eller så kanske man saltade ner dem. Då blev det ungefär som gravad fisk fast det var enbart salt. Det var också ett sätt att kunna bevara den inför vintern så man saltade den så att man hade fisk för ett tag framöver.

Han bär bort ett par färdiggräddade bröd till bordet där han sköter försälj-

ningen, han hittar en bit bröd som han brett med smör för att någon skulle kunna provsmaka, det är vår fotograf som, fullt upptagen av fotograferingen, inte hunnit ta för sig ännu. Han får sig en tillsägning och tar en paus för att provsmaka brödet. Då och då kommer det in folk för att köpa bröd och alla får de smaka varsin bit innan de gör upp affären. En del råkar bara ha vägarna förbi medan andra är stamkunder och när de kommer in tar vårt samtal en paus för att sedan återupptas när de gått.

– Det var kanske mest röding man åt och fick man tag i någon vit fisk som sik, abborre, gädda eller harr, då blev det fest.

Hela renen togs tillvara

Men det var som sagt renen som var huvudnäringen och därmed även huvudfödan och Karl-Einar berättar att man var noga med att ta vara på hela renen när man slaktade.

– Man slaktade inte så ofta för man skulle ta hand om köttet och hinna äta upp det man slaktat. Jag pratar ju om en tid nu där det inte fanns någon elektricitet. Idag kan du göra mycket annat när du kan frysa ner det.

Han berättar att styckningen också var helt annorlunda jämfört med idag och några filéer skars inte ut.

– Det visste man inte vad det var. Man hade ett helt annat schema än dagens styckning. Den blir besvärlig att gå in i för då ska man kunna djuret men man tog inte ut någon entrecôte eller några sådana delikatesser.

” Mycket rökte man eller torkade och så blötte man upp det för att sen koka det. Rentungan kokade man och så gjorde man korv, man åt ju allting av renen så att säga. Man åt klövar, det blir som grisfötter ungefär, det är inte så mycket märkvärdigare än det.

Den största lyxen var ett renkok och Karl-Einar berättar:

– Då kokade man ryggraden, då hade man skurit ut biffen och ut till sidan och det kött som var kvar intill ryggraden åt man. Där fanns då filén och den åkte i en kastrull och så kokade man den. Jag minns att jag inte tyckte om den biten när jag var liten, det var så torrt det där köttet.

Variationen i tillagningen var inte så stor, i princip allt kokades.

– Det var hemskt lite som man stekte. Mycket rökte man eller torkade och så blötte man upp det för att sen koka det. Rentungan kokade man och så gjorde man korv, man åt ju allting av renen så att säga. Man åt klövar, det blir som grisfötter ungefär, det är inte så mycket märkvärdigare än det. De som ätit grisfötter förstår precis så man kan köpa en burk grisfötter om man vill testa.

Även inälvorna togs tillvara på och han berättar att man till och med åt märgen i benen.

– Tarmarna tog man också reda på och gjorde blodkorv med. Det var färskvara för tarmarna går inte att bevara någon längre tid, såvida det inte är vinter och kallt men på sommaren kanske man åt upp dem direkt. Man åt hjärtat, njurarna och levern och så kokade man huvudet och åt, så ingenting fick förfaras, men lungorna åt man inte. Mycket av den här maten är ju mat som man ska ha varit van att äta.

Han berättar att man även tog tillvara på senorna efter ryggen och på benen som man sedan gjorde tråd av.

– Och min farfar tog reda på alla ben

FOTO: BERNT LUNDQVIST

och på sommaren så kokade han dem och så gjorde han tvål.

Idag är styckningen och förutsättningarna dock densamma för ren som för nötkött.

– Nu när man har frysbox så är det ju ingen skillnad. Idag gör man ju renkött på samma sätt som man gör nötkött. Nu steker man kanske en entrecôte eller ett par biffar eller grillar dem, fast det är lite torrt för att grilla tycker jag eftersom det bara är fett utanpå. Det är inte som nötkött där fett är insprängt i köttet. Karré är bäst att grilla för du har lite fett i det, entrecôte är också bra.

Plötsligt kommer han på:

– Sen hade du alla bären också: hjortron, lingon, blåbär som man plockade och syltade och så fanns det kvanne och fjällsyra som man tog reda på. Det använde man som efterrätter,

det var massor av vitaminer i fjällsyran och kvannen. Även inälvsmaten var vitaminrik, man kunde göra palt på njurarna och levern, fast levern stekte man. Den var godast när man just slaktat så då stekte man den på en gång. Oh så gott! Ojoj, nu blir jag hungrig, avslutar Karl-Einar.

Efter att nästan ha förflyttats tillbaka i tiden av atmosfären, dofterna och berättelserna tackar vi för att vi fått hälsa på i bagarstugan och kliver ut från museet i den kalla vårvinterdagen som nu blivit tidig eftermiddag och upptäcker att vi är täckta av ett lager vitt mjöldamm och att våra kläder luktar av vedeldsbakning. Och i min ena hand dinglar en påse med två nybakade gahkko-bröd, behändigt inhandlade med swish.

ELIN LARSSON

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Rap som väcker tankar

Slincraze vill inspirera och väcka debatt

"Det var ju musiken som på något sätt räddade livet på mig i och med att skrivan-
det var som terapi för mig på den tiden. Jag var inne på rummet och lyssnade på musik och skrev texter istället för att vara med vänner."

Det berättar Nils Rune Utsi, eller Slincraze som han kallar sig då han står på musikscenen. Det var när han som 12-åring blev mobbad i skolan som han hittade sin tillflykt i rappen.

– Jag tyckte att texterna var väldigt bra, särskilt Eminems texter som jag, på den tiden, kände talade till mig. Sen blev det bara så att jag ville försöka rappa själv så jag skrev några texter och fick möjligheten att vara i studio och spela in dem, så det var så det började.

Nu har han rappat professionellt i 13 år och att rappa på sitt modersmål, samiska, var för honom ett naturligt val.

– Det är väl ganska naturligt för mig i och med att jag är född och uppvuxen i en samisk by där alla pratar samiska.

Han berättar att han i början av sin karriär mötte en del ifrågasättande på grund av genrevalet men att det ganska snart gick över.

– Jo, så var det, innan den samiska rappen kom tänkte folk att all rap handlade om att röka hasch och marijuana så man mötte väldigt mycket sådant motstånd från folk som trodde att bara för att man börjat rappa var man plötsligt någon "dope head" som rökte "weed". Men när folk sen förstod att det inte var så har många skrutit om mig för att jag valde just rap och för att jag gör en genre som inte är så typiskt samisk. Det har folk tyckt varit bra. Det

har handlat mycket om imagen kring hiphopen, det var mest rykten som började gå i början. Nu har samisk rap och hiphop blivit väldigt vanligt så folk tänker inte lika stereotypat kring genren idag som de gjorde för 10-15 år sen.

Även då det gäller vad han själv rappar om har det förändrats över tiden och han berättar att han i början rappade mycket om mobbningen och hans eget liv på den tiden.

– Men sen blir man äldre och får nya tankar. En period rappade jag väldigt mycket gangsterrap som det heter och så var det en period då jag rappade väldigt mycket om livet. Nu har jag börjat rappa mer om politik och samhällsproblem så det har varierat väldigt mycket.

Det som inspirerar honom idag är kampen för att de samiska rättigheterna ska respekteras och bli erkända.

– Jag gjorde min första politiska låt för tre, fyra år sen och den skrev jag efter att jag läst i en tidning i Trondheim om en samisk tjej som man tänt eld på för att hon var same. Det gjorde mig väldigt arg. Det är sådana saker som inspirerar mig nu. Men jag är inte så politiskt aktiv, vi har ju massa samiska artister som är politiskt aktiva, jag rappar mer om samhällsproblem och politik innanför den samiska miljön; inte om politiken som till exempel sametinget arbetar med utan det som händer i samiska byar och hur det är där. Jag är väldigt samhällskritisk.

Vill väcka debatt

Nils Rune är inte rädd för att provocera med sin musik och han berättar om hur

han i fjol gav ut en låt, "Dus lea", vars syfte var att väcka debatt kring jämställdheten i det samiska samhället.

– Det har alltid varit så att män är män och kvinnor är kvinnor i det samiska samhället, det är sådana saker jag vill få folk att debattera kring, jämställdhet. Det har blivit bättre men det är fortfarande så att män och kvinnor har sina roller. Män ska vara de som jobbar, de som drar på fjället med renarna och arbetar medan kvinnorna ska vara hemma och passa barnen. Kvinnosynen är inte heller så väldigt bra innanför de samiska byarna. Dagbladet i Norge skrev till exempel om att samiska kvinnor upplever mer övergrepp än norska kvinnor.

Han berättar om debatten som blossade upp efter att han släppte låten som har en väldigt manschauvinistisk text och där han själv tar rollen som en man som tror att han kan få vad han vill.

– Jag har fått mycket hat för den låten eftersom den var så manschauvinistisk, men det var hela poängen. Jag ville få folk att prata mer om det här ämnet och det var också det som hände. I början blev det väldigt mycket diskussion kring om jag var en sexist men det dog ut efter ett tag och då gick debatten över till att handla om jämlikhet och kvinnosyn. Så det funkade. Efter det har jag fortsatt försöka jobba på det sättet. Det är ju det som är hiphop, hiphop ska provocera. Den ska få folk att tänka. Det är i alla fall min syn på hiphop.

Han menar att man ibland måste våga dra saker till sin spets och han ser

” Jag har fått mycket hat för den låten eftersom den var så manschauvinistisk, men det var hela poängen. Jag ville få folk att prata mer om det här ämnet och det var också det som hände.

ingen egentlig gräns mellan en provokation och att själv vara sexistisk.

– Ibland måste folk bara få höra något för att börja tänka och när de då hör rykten och börjar tänka: ”Oj, sa han verkligen så?” är det ju ett bevis för att du gör ett viktigt jobb, för då får du folk att lyssna och tänka kring ämnet så jag tycker inte att det finns en gräns på det sättet.

Något han tror spelade roll för att låten faktiskt lyckades nå ut med sitt budskap var att den släpptes vid precis rätt tillfälle.

– Det var väldigt bra timing eftersom detta tema diskuterades mycket i nationella media just då. Feminismen är väldigt högljudd i de samiska miljöerna och de gör det väldigt bra. Det har börjat bli mycket mer debatt kring jämställdhet nu och det tror jag är viktigt.

Att det till en början gick rykten om honom som person och att folk diskuterade honom mer än låten var inget som störde honom.

– Det blev mycket storm i samiska miljöer och det var fint att se att folk reagerade och var väldigt arga på mig. Det var fantastiskt, det var ju det som var poängen. Men det som framförallt var kul var att det tog slut, folk slutade prata om mig och började debattera det tema som var tänkt från vår sida. Jag höll tyst hela vägen och sa ingenting men det var många som förstod vad som var tanken från vår sida och efterhand som det började diskuteras förstod nog många att: ”ok, han kanske inte är sexist eller manschauvinist”.

Hur är det att höra folk debattera om en själv?

– Nä, det är väl inte något speciellt med det, det är väl bara att låta dem göra

FOTO: BERNT LUNDQVIST

det. Då vet du att du gjort något viktigt som artist, då väcker du ju en känsla hos dessa människor så det var bara fint.

Debatten har alltså inte avskräckt honom utan istället hoppas han kunna fortsätta väcka tankar på detta sätt även framöver.

– Det hoppas jag men det kan jag inte svara på om det kommer göra. När jag läser texterna själv tycker jag att det projekt jag jobbar med nu är väldigt kontroversiellt men det vet man ju aldrig. Man vet inte om det blir provocerande eller om folk är eniga med det man säger. Det är väl så med all konst egentligen, att man inte vet hur det ska tas emot. Det är heller inget jag tänker på egentligen.

Det han jobbar mycket med just nu är det hyckleri han tycker sig se inom den samiska miljön.

– Det är många samer som är väldigt rasistiska mot framförallt muslimer och det tycker jag är helt idiotiskt. Vi borde ju veta hur det är att bli utsatt för rasism och varför skulle vi samer då hata andra kulturer?

Resultatet kommer vi kunna höra på den skiva som han just nu jobbar med. Något fast släppdatum är dock inte inbokat.

– Jag sätter aldrig deadlines på mina projekt för då blir man bara stressad. Jag törs inte säga när något kommer för det kan plötsligt bli att det inte är klart till det datumet men förhoppningsvis någon gång inom loppet av året.

Döden och en glad lämmel

Vid sidan av musiken har Nils Rune även arbetat en del med teater, en kulturform han ser som ett bra komplement till musiken.

– När man spelar teater lär man sig mer scenteknik, hur man ska vara och bete sig på scenen och sådana saker och detsamma gäller konsert så jag kombinerar dessa två och försöker dra nytta av erfarenheter från både teater och musik.

Han poängterar dock att det är musiken som är hans jobb och att teatern är en sidosyssla.

– Jag är glad att jag kan leva på musiken till den gräns att räkningarna blir betalda och man får mat på bordet men det är också väldigt roligt att kunna ta en paus från musiken och jobba med teater där det är ett helt annat fokus. På teatern spelar man en karaktär och går gärna utanför sin egen komfortzon. När man är på scen

som rappare så är man rappare och det kan jag men att vara en skådis är inte lika enkelt tycker jag, det tror jag är skillnaden, att man måste vara lite modig på en teater och våga mer.

Nu senast har vi kunnat se honom i föreställningen Plupp, som avslutade sin turné under Samiska veckan i Umeå.

– Det var jätteroligt, där spelar jag en lämmel, jag har spelat två föreställningar tidigare och då spelade jag bara mörka karaktärer som döden och någon som blir besatt av en demon så det var väldigt fint att kunna vara en glad lämmel.

Utöver teater har han även fått prova på filmmediet och på Tromsø International Film Festival var det i fjol premiär för dokumentären Arctic superstar som följer Nils Rune. En film som det tagit fem år att göra.

– De följde mig i fyra år och sen tog det ett år att klippa filmen. Det var konstigt i början men man blev van så till slut märkte man det inte längre. De var med när jag spelade och två gånger var de hemma hos mig i Máze (Kautokeino) och filmade ett par dagar.

Även om han inte turnerat så mycket själv har musiken tagit honom runt i världen en del då han fått spela många enskilda konserter på olika festivaler.

– Det har aldrig varit som turnéer men jag har rest runt hela Norge och varit i Amerika, Ryssland, Danmark och Tyskland så jag har varit på många ställen.

Han berättar att det sällan är några problem de gånger publiken inte förstår vad det är han rappar om, något som förvånar både honom själv och publiken som ofta kommer fram och vill prata med honom efteråt.

– De säger ofta att de inte brukar lyssna på rap men att samisk rap var kul. Det är oftast det jag får tillbaka, de förstår inte texten men de förstår känslan och musiken. Det är väldigt häftigt.

Han berättar att kunskapen om samer och den samiska kulturen är väldigt skiftande beroende på var man är.

– Jo, det är väldigt mycket okunskap i Norge också, ju längre söderut du kommer desto mindre vet folk. Jag tänker att det kommer från att skol-systemet inte är så intresserat att lära ut kring de samiska traditionerna och den samiska kulturen generellt. Då blir det väldigt mycket okunskap, folk vet

att det finns samer men tänker att alla samer har renar och bor i kåtor. Det är sådana frågor man kan bli trött på även om de är mer intresserade av att lära sig saker i söder än i norr. Men det har blivit bättre och förhoppningsvis fortsätter det bli bättre i framtiden också.

Den varierade kunskapen påverkar även det mottagande han får på de olika orterna han besöker.

– Man märker att ju mer söderut du kommer desto mer exotisk blir du så du blir väldigt väl mottagen i söder. Man skulle kunna tro att man kom ifrån ett helt annat land, det är väldigt kul på det viset. I norr är det, inte direkt hat, men väldigt mycket missunnsamhet på grund av historien. Det är väldigt mycket konflikter mellan renskötare och bönder uppe i norr och då blir det lätt så att när rensköterna blir anklagade för något blir alla samer dragna över en kam. Medan i söder tycker de mest bara att det är kul, de blir mer intresserade, både när de hör samisk rap men också samisk musik eller konst.

Samiska för de ungas skull

En sak som Nils Rune fått mycket cred från andra samer för är just att han rappar på samiska, något han själv också ser ett värde i.

– Jag får massa feedback på att det är viktigt att man rappar på samiska för barnens och ungdomarnas skull. De kanske inte vill associera sig med det samiska och då är det viktigt att visa att det kan vara kul att vara same och att även samer kan arbeta med rapmusik och sånt, så det blir värdesatt. Det är väldigt fint.

Just att lära barn och ungdomar som tappat sitt språk är något som driver Nils-Rune som själv är uppvuxen i den

” De kanske inte vill associera sig med det samiska och då är det viktigt att visa att det kan vara kul att vara same och att även samer kan arbeta med rapmusik och sånt, så det blir värdesatt. Det är väldigt fint.

samiska byn Máze som ligger i Kautokeino, norra Norge.

– Jag är uppväxt på ett ställe där samiska är normalt och har hört samiska varje dag men bland generationen innan mig kan man märka av att det är många som tappat sitt språk. Det är många i Kautokeino som förstår samiska men som inte pratar samiska. De kanske har blivit skrämda till att inte prata samiska för att man gjort narr av dem eller blivit pressade att inte prata samiska när de var barn. Men man märker också att min generation och den som kommer efter oss är mycket duktigare på att prata samiska och föräldrarna som inte själva pratar samiska är väldigt måna om att barnen ska lära sig samiska.

Han menar att skolan här också har en viktig roll att spela, framförallt på de orter där samiska inte är ett vardags-språk på samma sätt som i till exempel Kautokeino.

– I Kautokeino och Máze är skolan samisk så där finns det ju möjligheter men det är svårare för samiska familjer i städer där de inte har den möjligheten och därför tycker jag att det är viktigt att det, i städer där det finns en samisk befolkning, också finns en samisk skola eller barngrupper och dagis eller något sådant så att barnen kan prata och höra samiska varje dag. Barnen är väldigt intellektuella när det kommer till språk. De kan lära sig språk jättefort om de bara får tid nog. Det är också det jag kanske får mest feedback om från samiska ungdomar i större städer, som inte hör samiska varje dag men som vill höra på samisk musik men inte jojk. Nu har de min rapmusik också. Det är en av de saker som driver mig, avslutar Nils Rune.

ELIN LARSSON

I nästa nummer undersöker vi hällristningar – vad säger de oss och vad kan vi lära av dem? Missa inte detta och mycket annat i nästa nummer av Kulturvinkeln.

KULTURVINKELN

Följ oss gärna på www.kulturvinkeln.se